

Lectio praecursoria, Digitoimijuus terveydenhuollon ammattilaisen työssä

Tiina Koivisto

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, arvoisat kuulijat

Digiteknologiasta on tullut kiinteä osa terveydenhuoltoa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Viimeistään koronapandemia sai terveydenhuollon - niin kuin monen muunkin toimialan - ottamaan digiloikan. Digiteknologian juurtumisesta terveydenhuoltoon todistaa sekin, että meillä kaikilla salissa olevilla on varmasti kokemuksia chat-lääkärin vastaanotosta, sähköisistä resepteistä tai vaikkapa etä-vastaanotosta hoitajan kanssa.

Uusiin teknologioihin terveydenhuollossa ladataan paljon odotuksia. Niiden toivotaan ratkaisevan sekä sotealan pahenevaa työvoimapulaa että julkisen talouden kestävyysvajetta - uusien teknologioiden uskotaan tuovan kustannustehokkaampia toimintatapoja, joilla henkilöstökulut ja sotealan muut kustannukset saadaan kuriin. Valitettavasti tuottavuuskehitys ei kuitenkaan ole ollut odotetun positiivinen eli säästöjä ja tehoja ei ole saatu niin paljon irti kuin on toivottu. Tähän on tietenkin monia syitä, mutta yksi merkittävimmistä on eittämättä se, että terveydenhuollon ammattilaisten näkemyksiä ja osaamista ei ole huomioitu riittävästi digiteknologiaa käyttöönotettaessa.

Ei siis ihme, että ammattilaisten kokemukset digiteknologian käytöstä ovat olleet paikoin hyvinkin negatiivisia.

Teknologian käyttö terveydenhuollossa on ajankohtainen kysymys ja ansaitsee huomiota – onhan soteala Suomen suurin työllistäjä, jossa työskentelee tällä hetkellä yli 400 000 ammattilaista. Teknologian käyttöä terveydenhuollossa on tutkittu eri

tieteenaloilla ja eri näkökulmista. Tarkasteltaessa kysymystä ammattilaisten näkökulmasta on havaittu useita sekä myönteisiä että kielteisiä tekijöitä teknologian käyttöön liittyen. Yksi tärkeimmistä havaituista haitoista on se, että digivälineet vievät liikaa ammattilaisten työaika. Monet hoitajat ja lääkärit kokevat digivälineen käytön kilpailevan huomiosta varsinaisen asiakas- tai potilastyön kanssa. Esimerkiksi tuore tutkimus viime vuodelta osoittaa, että 70 % suomalaisista lähihoitajista kokee kirjaamiseen menevän liikaa työaika. Toisaalta on vahvaa tutkimusnäyttöä siitä, että terveydenhuollon päätavoitetta - hoidon jatkuvuutta ja laatua - on mahdollista parantaa asiakas- ja potilastietojärjestelmillä. Tiivistetysti sanottuna, tutkimusnäyttö osoittaa ammattilaisten kokevan teknologian tarpeelliseksi ja hyödylliseksi silloin, kun se vastaa tarkoitustaan, on helposti käytettävää, joustavaa ja toimii ilman toimintahäiriöitä.

Teknologia ei siis ole tämän tarinan pahis! Hyvin toimiessaan teknologiat nimenomaan vapauttavat ammattilaisten aikaa asiakkaiden kohtaamiseen ja lisäävät toivottua joustavuutta työtehtävissä. Lisäksi digiteknologia ei itsessään muovaa terveydenhuoltoa suuntaan tai toiseen vaan edellä kuvatut kielteiset ja myönteiset vaikutukset tapahtuvat ihmisen toiminnan ja toimintatapojen muuttumisten kautta.

Jotta teknologian koko hyötypotentiaali voidaan saavuttaa, on keskeistä selvittää milloin digiteknologia hyödyttää työn sujuvuutta ja milloin se

Published under a CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

puolestaan vaikeuttaa työn tavoitteiden saavuttamista. Tähän kysymykseen voidaan vastata vain ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä tutkimalla.

Tämän vuoksi päädyin omassa väitöskirjassani tutkimaan ammattilaisten kokemuksia teknologian käytöstä työssä. Väitöskirjani keskeinen teoreettinen käsite on digitoimijuus, jota tarkastelen erityisesti terveydenhuollon ammattilaisten toimijuuksena. Digitoimijuudella tarkoitetaan ammattilaisen kykyä selviytyä ja ohjata digivälineiden käyttöä työssään.

Väitöskirjani pääkysymys on: Miten digitoimijuus ilmenee terveydenhuollon ammattilaisen työssä? Vastaan tähän kysymykseen kolmesta erilaisesta, toisiaan täydentävästä näkökulmasta ja kontekstista käsin. Digitoimijuuden lisäksi hyödynnän tutkimuksessani digiosaamisen käsitettä, jolla viitataan digitaalisten työkalujen soveltamiskykyyn ja kykyyn käyttää digiteknologiaa mielekkäällä tavalla. Lisäksi hyödynnän tutkimuksessani teknologian affordanssi - käsitettä, jolla puolestaan tarkoitetaan teknologian tarjoamia käyttömahdollisuuksia.

Väitöskirjani koostuu kolmesta eri osatutkimuksesta. Kussakin näistä kertyi laadullinen tutkimusaineisto terveydenhuollon ammattilaisten kokemuksista. Näitä tekstiaineistoja analysoin sisällönanalyysillä saadakseni selville yksilöllisesti tai yhteisesti rakentuneita kokemuksia ja näkemyksiä sekä niihin liittyviä subjektiivisia merkityksiä.

Ensimmäinen osatutkimukseni kohdistui työterveyshuollon ammattilaisiin ja tavoitteeni oli selvittää työterveyshuollon eri ammattiryhmien (työterveyslääkärien, työterveyshoitajien, työterveyspsykologien ja työfysioterapeuttien) kokemuksia teknologian hyödyntämisestä ja etäpalveluiden käytöstä omassa työssään. Tutkimustulos antoi mielenkiintoisen yleisnäköyksen

ammattilaisten teknologian käytön arjesta vuonna 2018. Avoimeksi jäi kuitenkin kiinnostava kysymys siitä, millaista digiosaamista tarvitaan, jotta ammattilainen voi hyödyntää teknologiaa osana ammatillisen osaamisen kokonaisuutta.

Toisen osatutkimuksen myötä pureuduin tähän tärkeää kysymykseen digiosaamisesta. Tutkimus toi esiin digiosaamisen laaja-alaisuuden ja moniulotteisuuden työterveyshuollossa. Tulostemme mukaan, teknologia integroitui paitsi yksilötason osaamiseen asiakastyössä myös laaja-alaisesti moniin työterveyshuollon sisäisiin prosesseihin ja asiakasprosesseihin. Digiteknologia näyttäytyi niin kiinteänä osana työterveyshuollon työtä, ettei digiosaamistakaan voi nähdä erillisenä osana muusta ammatillisesta osaamisesta.

Tutkimuksessa esiin tulleen, teknologian ja ammattilaisen välisen tiiviin suhteen ymmärtämiseksi, oli tarpeen hyödyntää kolmannessa osatutkimuksessa affordanssin käsitettä.

Kolmas osatutkimus fokusoitui siihen, miten eri käyttäjät näkevät saman teknologisen sovelluksen käyttömahdollisuudet. Affordanssin käsitettä hyödyntäen oli mahdollista pureutua syvemmällä tasolla digitaalisen työkalun ja sen käyttäjän väliseen vuorovaikutukseen eli ydinkysymykseen siitä, millä ehdoin teknologia hyödyttää ammattilaista työn tavoitteiden saavuttamisessa. Tulokset osoittivat, että terveydenhuollon eri toimijat – hoitajat, johto ja teknologian kehittäjä näkivät digivälineen hyödyt ja haitat eri tavoin. Ja näiden näkemyserojen ymmärtäminen puolestaan edellytti käytön kontekstin sekä käyttäjän työtehtävien ja tavoitteiden huomiointia.

Yhteisinä nimittäjinä näissä kolmessa osatutkimuksessa oli ammattilaisten näkökulma digiteknologian käyttämiseen terveydenhuollon työssä. Hyötyjen ja haittojen puntarointi, digiosaamisen laaja-alaisuus

ja teknologian affordanssien näkemuserot eivät kuitenkaan riittäneet selittämään digiteknologian ja käyttäjän välistä vuorovaikutteista dynamiikkaa. Tämän vuoksi hyödynsin osatutkimusteni tulosten tulkinnassa kokoavana käsitteenä digitoimijuutta.

Tutkimuksessani lähestyin digitoimijuutta kahdesta toisistaan täydentävästä suunnasta. Ensiksi osoitin, että terveydenhuollon ammattilaiset eivät arvioi käyttämänsä digiteknologiaa vain osaamisen tai käytettävyyden näkökulmasta, vaan ensisijaisesti suhteessa siihen, miten digiväline tukee tai rajoittaa ammatillisten tavoitteiden saavuttamista työkontekstissa. Toiseksi osoitin, että ammattilaisen ja digiväliseen monisäikeisen suhteen ymmärtäminen edellyttää digiosaamisen lisäksi ammatillisten tavoitteiden, käyttökontekstin ja digiväliseen toimintalogiikan huomioimista. Väitökseni päätulos kiteytyikin seuraavaan väittämään: terveydenhuollon ammattilaisten digitoimijuuden ymmärtäminen edellyttää sekä digiosaamisen, ammatillisten tavoitteiden että työn kontekstin huomioimista.

Työn kontekstin ymmärtämisessä on erityisen olennaista muistaa, että ammattilaiset eivät lähtökohdaisesti voi valita käyttämiään digivälineitä ja siksi niiden käyttötapa ja sen muokkaaminen on ensiarvoisen tärkeää. Väitöskirjani tulokset osoittavat selkeästi, että mikäli käytetty digiteknologia vaikeuttaa ammattilaisen työn tavoitteiden saavuttamista ja työn mielekkyyden kokemusta voi olla tarpeen kehittää digiväliseen toiminnallisuutta. Mutta

olennaisinta on muuttaa digiväliseen käyttötapoja ammattilaisen työhön sopivaksi. Ja tämän muutoksen moottoriksi ja mahdollistajaksi tarvitaan digitoimijuutta.

Kuitenkin, kun on kyse ammattilaisista, jotka toimivat aina osana työyhteisöään, ei ammattilaisten digitoimijuutta tule nähdä vain yksilön vastuuna. Terveydenhuollon ammattilaisten digitoimijuuden vahvistaminen edellyttää näin ollen myös lähi-työyhteisön ja organisaation huomioimista. Ammattilaisten pitää saada vaikuttaa ja osallistua digivälneiden käyttötapoja koskevaan yhteisö- ja organisaatiotason päätöksentekoon omilla työpaikoillaan. Parhaimmillaan digivälneiden käyttöön liittyvät turhaumat ja haasteet työyhteisössä voivat toimia motivaationa kehittää työkäytäntöjä kaikkien ammattiryhmien työn tavoitteita ja työn sujuvuutta paremmin tukeviksi.

Työn mielekkyyden ja sujuvuuden kannalta on siten ratkaisevan tärkeää, kokeeko työntekijä voivansa vaikuttaa digiteknologian kehittämiseen ja työvälineidensä valintaan.

Digitoimijuutta vahvistamalla teknologia saadaan hallintaan niin, että keskiössä säilyy sekä ammattilaisen arvo työnsä osaajana että terveydenhuollon päätavoite eli asiakastarpeisiin vastaava laadukas ja oikea-aikainen terveydenhuollon palvelu. Terveydenhuollon ammattilaisten digitoimijuuden suunnitelmallinen vahvistaminen on siten avain digivälneiden hyödyntämiseen!

Tiina Koivisto. 2023. Digitoimijuus terveydenhuollon ammattilaisen työssä. Tampereen yliopiston väitöskirjat 881. Tampere: Tampereen yliopisto; 2023.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3102-3>